



*Прощання добровольців в селі Жаб'є на Гуцульщині (фрагмент)*

*Від'їзд добровольців 18 липня 1943 р. Група з Коломийщини*



*Отець митрат д-р В. Лаба  
править Службу Божу у  
вишкільному таборі "Гайделягер",  
осінь 1943 р.*



*Єпископ Йосафат Коциловський  
говорить прощальне слово  
добровольцям у Перемислі,  
липень 1943 р.*



Танцювальна група театру "Веселий Львів" у "Гайделягері", 29 серпня 1943 р.

Генерал-полковник Михайло Омелянович-Павленко між старшинами Дивізії (учасниками Зимового походу) на першому курсі в Лешанах у Чехії, 26 вересня 1943 р.

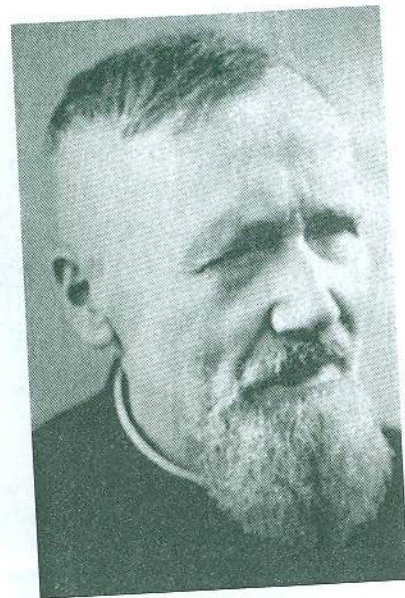


Ген. Павленко між старш. СС-Дів. "Західна"  
(Учасники зим. походу)



Майор Микола Палієнко

Майор Євген Побігуцый



о. митрат д-р Василь Лаба  
духовний опікун Дивізії

Сотник Дмитро Паліїв





Свержа над Бугом, березень 1944 р. Вояки Дивізії в боях проти большевицьких партизанів (бойова група "Баерсдорф"). Рій іде на розвідку

Похорон двох вояків Дивізії, Романа Андрійчина і Олекси Бобака, 2 березня 1944 р., які загинули в бою з комуністичними партизанами в Гуті Пеняцькій біля Бродів



пересічного рівня німецьких офіцерів. На думку командира поліційної дивізії, пізнішого шефа порядкової поліції (Ordnungspolizei), Фрайтаг добре командував своїм полком<sup>6</sup>.

Фрайтаг мав хворобливе честолюбство, яке у ставленні до його підлеглих часом набирало жорстоких форм. Він хотів вибитися на верхівку, бажав визнання і заслуг; мав підозру до людей, яка псувала життя не лише його співробітникам, але і йому самому. Фрайтагові духовні прикмети, особливо психологічний підхід до людей, не виявляли досить гнучкості на те, щоб побороти труднощі в командуванні саме німецької дивізії. Він був теоретиком, який хотів командувати бойовою одиницею, сидячи за своїм канцелярським столом. Натомість він мало знав про взаємини у своїй частині. Багато його наказів, що видавав з добрими намірами, неможливо було виконати. У разі їх невиконання Фрайтаг реагував з рідкісною, притаманною йому, суворістю. Співробітники генерала Фрайтага часто звертали йому увагу на такі невідповідні методи командування. При іншому підході багато неприємних справ у Дивізії можна було б згладити або й зовсім уникнути.

Загалом Фрайтаг був пильною і послідовною людиною, яка володіла веденням воєнної тактики та вміла його застосувати на практиці. Генерал видавав накази й розпорядження зі спокоєм. Він волів працювати за власною схемою; все, що він вивчив і вважав правильним, безоглядно провадив у життя. Часто, із властивою йому засліпленістю, він намагався прищепити всім націонал-соціалістичні ідеї. Все, що Фрайтаг вважав бажаним для Української Дивізії, він провадив у життя енергійно і послідовно, на жаль, без жодного відчуття, а тупо за теоретично вивченими правилами; однак йому належить визнання за беззастережну вимогу чесноти й гідної поведінки від старшинських

<sup>6</sup> Згідно з наказом про творення Дивізії від 20 липня 1943 року, "Aufstellung der SS-Freiw. Division 'Galizien', Juli 30, 1943, Geheime Kommandosache", Records of the Reich Leader of the SS and Chief of the German Police (Reichsführer SS und Chef der Deutschen Polizei), National Archives, Washington, D. C., T-175-108-2631292-3, підписаним начальником головного управління СС Гансом Юттнером (SS-Obergruppenführer und General der Waffen SS Hans Jüttner), відповідальним за формування Дивізії був генерал-майор військ СС Шімана (SS-Brigadenführer und Generalmajor der Waffen SS Schimana).

Шімана перебував на цьому посту до 19 листопада 1943 року. Від 20 жовтня 1943 року до кінця існування Дивізії її командиром був СС-оберфюрер Фріц Фрайтаг (SS-Oberführer Fritz Freitag), якого 20 квітня 1944 року підвищено до рангу СС-бригаденфюрера і генерал-майора військ СС (SS-Brigadenführer und Generalmajor der Waffen SS). K. G. Kliemann. Die Waffen SS; eine Dokumentation (с. 193).

кадрів. Він часто радикально їх карав за будь-які порушення. За найменшу провину він ставив під військовий суд кожного, навіть свого найближчого співробітника, наприклад, свого ад'ютанта, з яким був у добрих стосунках. У таких випадках він ставився до німців суворіше, ніж до українців. На жаль, причину до таких радикальних заходів давав йому часто поганий старшинський склад Дивізії. Такі обставини збільшували до хворобливих розмірів його підозру до людей. Він не довіряв нікому, хто з ним працював, а найбільше не довіряв своїм найближчим співробітникам. До яких великих розмірів це недовір'я доходило, може проілюструвати такий випадок. Одного разу начальник відділу Іа натякнув Фрайтагові, що його ставлення до Дивізії неправильне. Після цієї розмови Фрайтаг кілька днів лежав хворий і проголосив свою відставку з поста командира Дивізії. Тільки завдяки наполяганню його співробітників він врешті змінив своє рішення. Якщо хтось з будь-яких причин потрапляв до Фрайтага у неласку, той не мав багато надії на реабілітацію свого становища. Часта зміна лікарів Дивізії може послугувати найвдалішим для цього прикладом. Фрайтаг не забував про Дивізію ні вдень, ні вночі. У власному інтересі він хотів досягти з нею якнайкращих результатів. Але для цього бракувало йому великодушності, розмаху та хисту. Він назавжди залишився дріб'язковим, хоч пильним, недовірливим бюрократом, який ускладнював життя собі й усім навколо себе. Фрайтаг багато говорив про політичне значення Дивізії, але на практиці не зробив з цього потенціалу Дивізії жодних висновків. Він не міг зрозуміти української психології, а хотів втиснути її в рамки "пруського духу". Це була найважливіша причина, чому в Дивізії не налагодилися приязні стосунки ані між ним і українцями, ані між ним і його найближчими німецькими співробітниками. Крім своєї важкої вдачі, у Фрайтага до того ж ще було хворе серце. Можливо, що цим можна пояснити часті зміни його настрою.

Фрайтага поважали за його військові знання, особливу пильність, добру волю. Проте як людину його не сприйняло ні українське, ні німецьке вояцтво Дивізії. Це була справді велика трагедія для Дивізії, що саме таку людину призначили її командиром. Фрайтагові одначе треба визнати те, що він із Дивізії створив боездатну одиницю, яка виконала всі покладені на неї завдання. Бездоганна поведінка українських і німецьких старшинських кадрів Дивізії була збережена, що також було заслугою Фрайтага. Найкраще підтвердить характеристику Фрайтага його смерть. Саме після капітуляції німецьких армій, незважаючи на свої обов'язки перед Дивізією, дружиною й дітьми, Фрайтаг

наклав на себе руки. З капітуляцією німецької армії ще не були закінчені його обов'язки як командира Української Дивізії, що саме у тій ситуації потребувала керівництва сильної особистості.

Під час довгих розмов губернатор Отто Вехтер (SS-Gruppenführer Otto Wächter) намагався пояснити Фрайтагові особливе положення Дивізії, зокрема її політичне значення. Основною передумовою для далекосяжних планів на майбутнє були бойові успіхи Дивізії, бо що більші вони були б, то більше політичних вимог могли б ставити українці німцям. Коли взяти до уваги цю мету Дивізії, тоді стає зрозуміло, скільки відчуття, розуміння і далекоглядності потрібно було при формуванні Дивізії, а ще більше при виборі для неї фронтового відтинку. Враховуючи такі далекосяжні плани, наскільки важчі завдання мала Українська Дивізія, ніж будь-яка звичайна німецька дивізія. Цю намічену мету можна було б досягнути лише тоді, коли всі відповідальні кола усвідомлювали б такі важливі завдання Дивізії. Губернатор Вехтер докладно й невтомно звертав увагу на це вирішальне завдання Дивізії на нарадах чи то у Львові, чи у вишкільному таборі в Дембіці. Полковник Альфред Бізанц (Alfred Bisanz) приєднався до цієї акції із притаманним йому запалом. У такому самому напрямі працював сотник Дмитро Паліїв.

Сотник Паліїв, колишній старшина Легіону Українських Січових Стрільців і Української Галицької Армії, журналіст, політик, посол до Польського союму в 1928–1930 роках, був відраджений головою Українського Центрального Комітету професором Володимиром Кубійовичем та Військовою Управою як політичний дорадник командира Дивізії. У штабі Дивізії Паліїв обіймав офіційну посаду в її VI відділі зі спеціальним завданням – реферувати справи українських старшин. Одночасно він виконував обов'язки неофіційного зв'язкового між Дивізією, Українським Центральним Комітетом і Військовою Управою. Проте він передусім обстоював інтереси українців перед Фрайтагом. Зважаючи на вдачу Фрайтага, Паліїв виконував своє нелегке завдання майстерно і тактовно. Він завзято віддавався реалізації українських вимог Дивізії, особливо її справам персональної політики; тому він часто мав суперечки із Фрайтагом. Українці в Дивізії багато чим завдячують сотникові Палієву.

З другого боку, доля Дивізії залежала від тих німецьких військових і політичних кіл, для яких Українська Дивізія була такою ж звичайною бойовою одиницею, як перша-ліпша німецька дивізія. Вони не брали до уваги її великого політичного значення, а якщо навіть і брали, то нічого